

FORORD

Denne landbruksplanen er den første i sitt slag for Tolga kommune, og er oppbygd etter Landbruksdepartementets vegleder for arbeid med ”tiltaksrettede oversiktsplaner.”

Målsettinga med planen er å være en temaplan som inngår i rulleringen av kommuneplanen i de enkelte kommunene, og derigjennom taler landbrukets sak i den kommunale planleggingen.

Norsk landbruk skal bidra til trygg matproduksjon og matforsyning, stabil bosetting i distriktene, bærekraftig ressursforvaltning, levende kulturlandskap og verdiskaping som kan bidra til å opprettholde sysselsetting på bygdene. Landbruket har dessuten også medansvar for å sikre det biologiske mangfoldet for kommende generasjoner.

Dette gjelder også for landbruket i Tolga kommune!

Planarbeidet kom i gang etter initiativ fra kommunen overfor faglagene i kommunen, og det ble etter hvert nedsatt ei styringsgruppe med representanter fra disse lagene; jord- og skogbrukere, samt skogbrukssjefen og landbrukssjefen i kommunen. Undertegnede har vært prosjektleder i 60 % stilling siden i februar –99.

Arbeidet med planen er finansiert gjennom støtte fra kommunens BU-midler .

Vi vil med dette rette en takk til de utkommanderte i styringsgruppa for den tida de har brukt på arbeidet.

Vi håper også at de skisserte tiltakene kan bidra til å nå de målene vi har satt oss for framtidens landbruk i Tolga kommune.

Tolga, 23.09.99

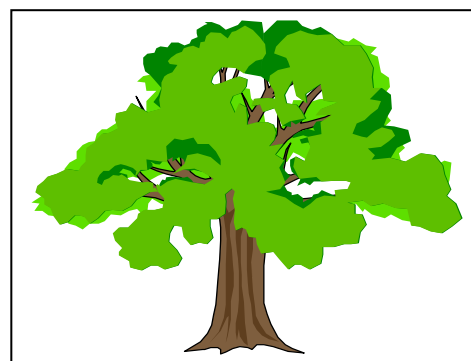
Ola Flatgård
leder av styringsgruppa

Hilde Aanes
prosjektleder

FORORD

INNHOLD

SAMMENDRAG

1	INNLEDNING	
1.1	Bakgrunn for landbruksplanen	5
1.2	Metodikk	5
1.3	Høring og vedtak	6
1.4	Rullering	6
2	STATUS FOR LANDBRUKET I TOLGA	
2.1	Litt om kommunen og grendene	7
2.2	Landbruksarealene i Tolga kommune	
2.2.1	Arealtypene	8
2.2.2	Jordbruksarealene – produksjonsgrunnlaget	9
2.2.3	Skogbruksarealene	10
	Bonitet, hogstklasser, virkesressurser, avvirkning, verneområder, skogkultivering, veger	
2.3	Gårdsbruket- og brukerne	13
	- driftsenhetene, produksjoner, alderssammensetning,	
2.4	Fagmiljø og vegledningsapparat	18
2.5	Utmarksnæring	18
2.6	Verdiskaping og arbeidsplasser	21
	Inntekt- og gjeldsutvikling, investeringer, verdi produserte varer og div. tilskudd, lokale foredlingsbedrifter	
3	MÅL FOR LANDBRUKET I TOLGA	
3.1	Hovedmål for utviklingen av landbruket i Tolga	24
3.2	Delmål	24
4	STRATEGIER OG TILTAKSDEL	
4.1	Oversikt strategier og tiltak	25
4.2	Tiltaksbeskrivelse	26

SAMMENDRAG

Dette er den første landbruksplanen som er laget for Tolga kommune. Den direkte bakgrunnen for planen var ei oppfordring fra Landbruksdepartementet om at alle landets kommuner burde lage en slik plan, for derigjennom å sikre landbrukets interesser gjennom kommuneplanarbeidet. Planen er å betrakte som landbrukets sektorinnspill ved rullering av kommuneplanen.

Arbeidet med planen har pågått siden i februar til august –99, og er styrt av ei styringsgruppe sammensatt av jord- og skogbrukere fra hele kommunen, skogbrukssjefen og landbrukssjefen.

Landbruksarealene:

Tolga kommune er en typisk landbrukskommune, med 34 % **direkte** sysselsatt innenfor landbruket. Medregnet de som indirekte arbeider i tilknytning til landbruket vil denne prosenten bli mye større.

Kommunen består for en stor del av utmark – ca. 95 % av kommunen består av fjell/snaumark og skog. Ca 3 % - 27 000 daa, er jordbruksareal, primært fulldyrka jord til slått og beite. Dette arealet er fordelt på **166 gårdbrukere** (1998) – som i gjennomsnitt har 162 daa/bruk.

Kommunen har 233 000 daa produktiv bar- og lauvskog – nesten dobbelt så mye lauv som bar (furu) – fordelt på 280 eiendommer. Boniteten er fordelt på middels (62 %) og låg (38 %). Hogstklassefordelinga viser at det tas ut for lite – det står igjen alt for mye i H.kl. V, og for lite i de tre yngste klassene.

Underavvirkning for barskog er på 2 300 m³, for lauvskog 3 500 m³.

Ca. 60 % av skogen er såkalt vernskog – over 700 m o.h., og har spesielle retningslinjer for hogst og skjøtsel. Det samme gjelder også for flere vernede områder i kommunen.

Planteaktiviteten har gått mye ned de siste 10 årene. Noe såing er prøvd, men ikke siste året. Tilsvarende har ungskogpleien gått ned de siste årene.

Lauvtrevirket går til egen ved, salg av ved og noe direktesalg, men bare det halve av balansekvantumet taes ned hvert år.

Gårdsbruket- og brukerne:

Tolga hadde i 1998 166 søkere på produksjonstilskudd – en nedgang på 19 bruk siden 1988.

Samtidig er de gjenværende brukene blitt større, både ved egen og leid jord. I dag er ca. 30 % av all dyrkajord i Tolga leid jord.

Dette gjelder både kommunen som helhet, og i de enkelte grendene.

Produksjonen er primært mjølkproduksjon, sjøl om antall mjølkprodusenter er reduserte de siste årene. Kombinasjonsbrukene ku/sau er betydelig reduserte, mens antallet reine saubruk holdes noenlunde stabilt. Videre er det en rekke kombinasjoner med sau, gris, ammeku, pelsdyr, hest og grovforproduksjon.

Mjølkkvotene ligger på gjennomsnittlig ca. 70 000 i kommunen. Brukene med under 50 000 liter i kvote finner vi over hele kommunen, men med tyngdepunktet ”østafor”, der hele 10 av totalt 23 mjølkproduksjonsbruk har mindre enn det.

De menneskelige ressursene er gode. Tolga har den laveste gjennomssnittsalderen for gårdbrukerne i distriktet (47 mot 49).

1 INNLEDNING

1.1 BAKGRUNN FOR LANDBRUKSPLANEN

Landbruket er hovedgrunnlaget for bosetting i Tolga kommune. Ca. 34 % av kommunens innbyggere er i dag direkte sysselsatt innenfor landbruket, noe som plasserer Tolga høyt opp på landsgjennomsnittet for sysselsetting innenfor landbruket.

Utviklingen av det tradisjonelle landbruket i Tolga følger trendene i landet for øvrig: Antall driftsenheter reduseres, og inntektsgrunnlaget for landbruksfamilien må i stadig større grad hentes utenom landbruksnæringa. Særlig er det de små brukene som legges ned i forbindelse med eierskifte, men også en del større bruk er de seinere år nedlagt.

Det stilles stadig strengere krav til gårdsbruket i forbindelse med hygiene / smittefare og – heldigvis – dyrevelferd. I forbindelse med innføring av de nye husdyrforskriftene for hold av storfe og svin fra 1996 blir det enkelte bruk påført store utgifter. I Tolga kommune må trolig 85- 90 gårdsbruk foreta investeringer for å tilfredsstille kravene i forskriften. Kostnadene i forbindelse med utbedringene kommer fort opp i flere hundre tusen kroner, og det sier seg selv at dette kan være avgjørende for om bruket skal overleve eller ikke.

Dette er den første landbruksplanen som er laget for Tolga kommune. Utgangspunktet for arbeidet har vært en oppfordring fra Landbruksdepartementet om å utarbeide en landbruksplan – en plan for *hele* landbruket. Departementet utarbeidet i 1998 en vegleder for utarbeidelse av en slik plan, som har vært retningsgivende for vårt arbeid lokalt.

Landbruksplanen blir landbrukets sektorinnspill til rulleringen av kommuneplanen, og vil være et grunnlag for årlige budsjetter og handlingsplaner.

Arbeidet med landbruksplanen er brukt til å få innspill på hva landbruksbefolkninga ønsker kommunen skal arbeide med, og til å luften administrasjonens faglige vurderinger i en del saker.

En ønsker også å få satt fokus på den betydninga landbruksnæringa har for kommunen – sett i forhold til sysselsetting, økonomi, kulturlandskap...

1.2

Planarbeidet startet opp etter initiativ fra kommunen overfor faglaga i januar –99. Etter drøftinger i kommunestyret ble det i februar gjort vedtak i formannskapet om oppstart av arbeide med landbruksplan.

Ei arbeidsgruppe ble etablert i løpet av februar, sammensatt av jord- og skogbrukere fra de ulike delene av kommunen, supplert med landbrukssjefen og skogbrukssjefen:

Ola Flatgård, leder i arbeidsgruppa og bonde (storfe og sau) Tolga

Ann H. Lien, bonde (storfe) / Barnehageassistent, Kåsa

Terje Holøien, bonde (storfe), Holøien

Helge Christie, bonde (storfe), Hodalen

Erling Aas-Eng, bonde (storfe), Telneset/Vingelen

Liv Bjørnstad, bonde (storfe) / Barnehagekonsulent, Vingelen

Lars Ivar Eide, bonde (sau og skog) / Ambulansesjåfør, Eid

Ingrid F.Brennmoen, Fagkonsulent, Tolga

Rønnaug Storrusten, bonde (storfe) / Veterinær, Tolga

Jan Håkon Jordet, ØM Tolga, Produsentrådgiver

Gunnbjøen Trøan, landbrukssjef

Arnulf Galaaen, skogbrukssjef,

Hilde Aanes, prosjektleder/sekretær

MØTER:

22.02: Innledning / mål

01.03: Konkretisere hovedmål / delmål

23.03: Måldelen oppe til orientering i kommunestyret

12.04: Tiltak - arbeidsgruppa

26.04: Tiltak - arbeidsgruppa

03.05: Tiltak – arbeidsgruppa

04.06: Regnskapskontoret/landbrukssjef/skogbrukssjef/prosj.leder/leder i arbeidsgruppa

11.08: Status og tiltak – arbeidsgruppa

20.09: Bearbeiding/Innarbeiding av høringsuttalelser styringsgruppa samt orienteringsmøte for alle på høringslista

1.3 HØRING OG VEDTAK

Planen er en fagplan.

Derav følger faglig høring, dvs. at Fylkesmannens landbruksavdeling og lokale landbruksorganisasjoner er høringsinstanser.

Vedtaksorganet er kommunestyret etter innstilling fra utvalget.

1.4 RULLERING

Det tas sikte på hovedrulleringer hvert 4. år i forbindelse med rullering av kommuneplanen. Forøvrig foretas en årlig rullering av tiltaksdelen.

2 STATUS FOR LANDBRUKET I TOLGA

2.1 LITT OM KOMMUNEN OG GRENDENE:

Tolga kommune er en relativt liten kommune lengst nord i Hedmark. Kommunen grenser i nordøst mot Os kommune, i nord og nordvest mot Tynset kommune, og i sør mot Rendalen kommune.

Det totale arealet er 1 047 km², og består for en stor del av fjell og utmark.

Pr. 01.01.98 var innbyggertallet 1841, som gir en folketetthet på 1,7 pers. pr. km².

Disse er fordelt i kommunesenteret **Tolga** og grendene **Vingelen**, **Hodalen**, **Holøydalen**, **Kåsa** og **Øversjødalen**.

VINGELEN

Fjellbygda nord i kommunen med høyde 600 – 850 m o.h. Produktivt jordsmonn gir grunnlag for en frodig flora og fauna.

Den første faste bosettinga i kommunen var i Vingelen. Helt fra 1500-tallet var det dyrka bygg i Åkerlia – mellom Vinnilsgarden og Røsgrenda. I dag et stabilt jordbrukssamfunn med 73 gårdsbruk i drift.

TOLGA

Gjennomsnittlig h o.h. ca. 550 – 600 m. Produktiv jord vest for Glåma – kalkfattig og karrig på østsida. Trolig var det folk fra Vingelen som flyttet ut og ryddet seg garder i Vingelsåsen, på Eid og i Erlie. Her er de første gardene kjent fra sist på 1500-tallet.

Mange garder ble ryddet under perioden med Rørosverket (1670 ->).

I dag er det 54 aktive gårdsbruk i sentrumsområdet med Eid, Erlia og Telnesset.

HODALEN

Bygd 14 km fra Tolga sentrum – østover, mot Femunden.

770 – 825 m o.h. Kalkfattig jord med store mengder sand og grus gir tørre lavkledde rabber med dyrka marka innimellom. I liene er det bunnmorenegrus, med frodigere bjørkskog.

I Hodalen var det gode overlevelsesmuligheter med jakt og fiske, og det var nok bakgrunnen for at det ble fast bosetting her fra slutten av 1600-tallet. Sannsynligvis var den første bureiser fra Tynset. I dag er det 14 aktive bruk.

KÅSA OG HOLØYDALEN

Langstrakt bygder ca. 2 - 3 mil sørøst fra Tolga mot Øversjødalen/Femunden, åpen, steinfri elveavsetning, omkranset av høge fjell på begge sider.

Kåsa og Holøydalen ble først brukt til setring for Tolginger og Hodøler; den første faste bosetting er her registrert fra rundt 1750. I dag er det 9 bruk i drift.

ØVERSJØDALEN

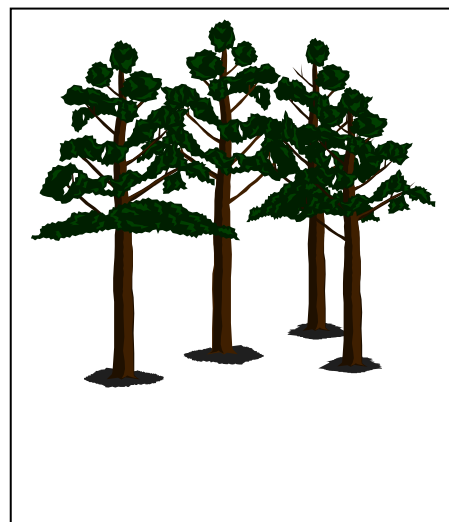
Fjellbygd 4 mil sørøst for Tolga sentrum, ca. 700 m o.h. Dalen er omkranset av mektige fjell, med spredt furuskog i liene. Gardene er ryddet på steinfull jord, mens det langs elva Høla er store arealer steinfri – men vassjuk jord ikke egnet til nydyrking.

I Øversjødalen ble det fast bosetting rundt 1720, da det kom osinger fra Narjordet eller Nørdalen fra nærliggende setertrakter. I dag er det 15 aktive bruk.

2.2.3 SKOGBRUKSAREALENE

Tallene her er basert på områdetakst utført av Glommen skogeierforening 1992-94, samt skogbrukstellinga i 1989 supplert med skjønnsmessige vurderinger.

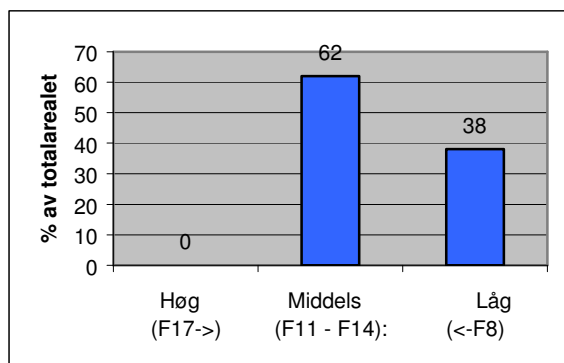
Skogarealet er fordelt på **280 eiendommer** – ca. 70 av disse har skogbruksplaner. Det er svært få rene skogeierdommer (5-10) på utenbygds hender. Innenbygds er det anslagsvis ca. 50 landbruks-eiendommer som drives uten husdyrhold og med bortleie av dyrkajorda, mens det avvirkes i skogen til eget bruk eller for salg.

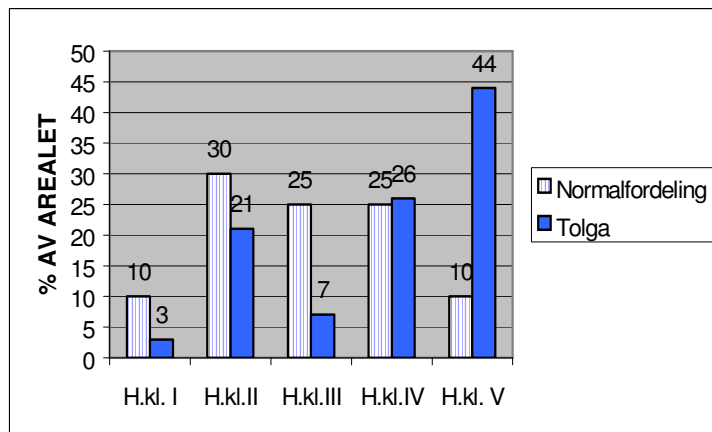
	Privat	Staten	Sum
Produktiv barskog	74 000 daa	7 000 daa	81 000 daa
Produktiv lauvskog	150 000 daa	2 000 daa	152 000 daa
Sum	224 000 daa	9 000 daa	233 000 daa

Ca. 75 % av all skogen er produktiv.

BONITET

HOGSTKLASSER

Hogstklassefordelinga viser at det er skjev fordeling i bestandene. Det er alt for mye gammelskog og for lite ungskog.

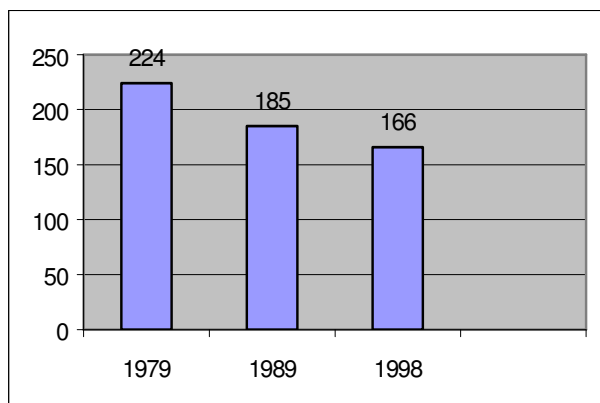
VERNSKOG

Ca. 60 % av skogen i Tolga ligger over vernskoggrensa – 700 m o.h.. Det gjelder egne regler og retninglinjer for hogst og skjøtsel av disse områdene. Skogtypen er viktig lokalklimatisk for den produktive skogen lenger ned, samtidig at en ønsker å bevare kraggfuruer, hekketrær for større rovfugl, gamle og karakteristiske trær.

2.3 GÅRDSBRUKET- OG BRUKERNE

Tolga kommune kjennetegnes med en særlig høy andel sysselsatte innenfor primærnæringene:
I 1998 var 34 % av arbeidsstyrken sysselsatt direkte innenfor primærnæringene.

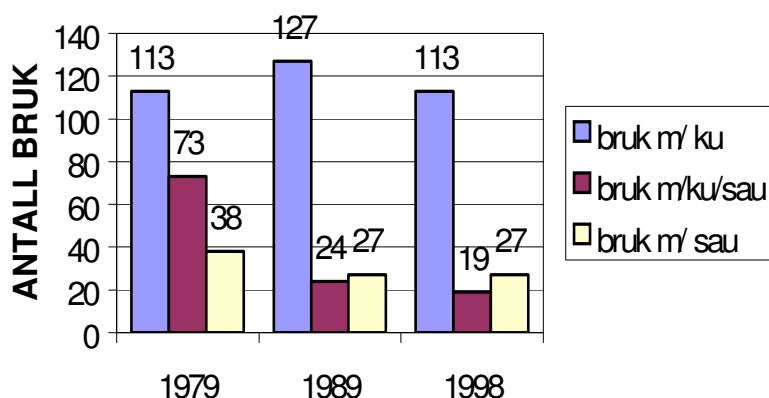
Søknader om produksjonstillegg i Tolga t.o.m. aug. –98:

De siste 19 årene er det totale antallet husdyrbruk i Tolga redusert med 58 bruk. Det vil si en nedgang på 26 %. Gjennomsnittlig nedgang i samme periode i Hedmark er 20 %, da med størst nedgang i Sør-Østerdal.

I tallet for 1998 er det 5 søknader som kun gjelder pelsdyr/farm (ikke gårdsbruk), samt noen kun areal (ikke husdyr.)

PRODUKSJONSFORM – HUSDYRBRUK

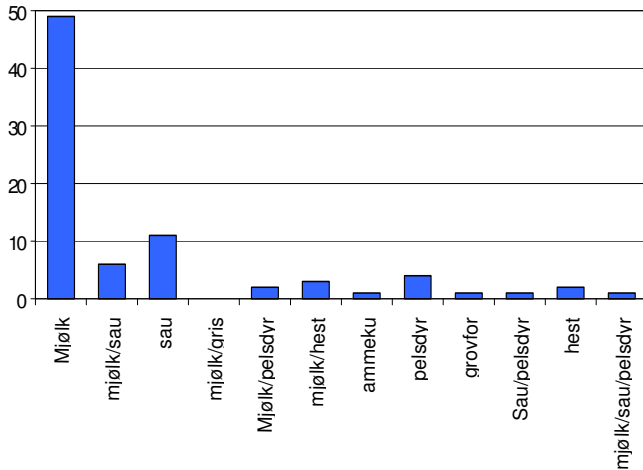
Langt de fleste husdyrbrukene er ku-bruk, kombinasjonsbrukene med både ku/sau er gått mye tilbake de siste 20 årene, mens saubrukene er rimelig konstante i antall.

Ei grisebesetning i Øversjødalen, ei geitbesetning i Hodalen tegner i tillegg til noe ammeku og pelsdyr et etterhvert ensidig husdyrhold i kommunen.

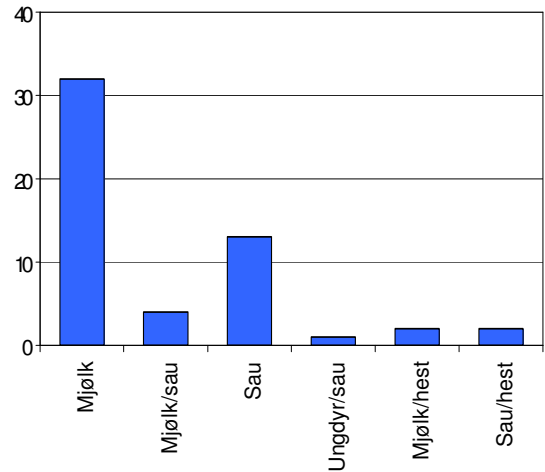

GRENDEVIS OVERSIKT OVER PRODUKSJONER:

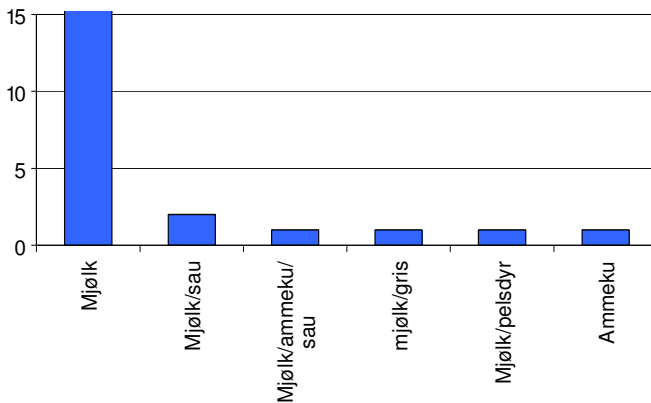
VINGELEN

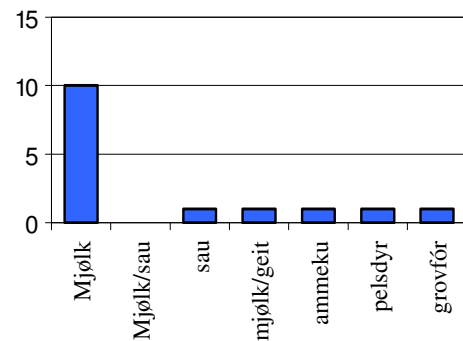
TOLGA SENTRUM MED EID OG ERLIA

HOLØYEN/KÅSA/ØVERSIJØDALEN

HODALEN

GÅRDSBRUKENES DYRKA MARK, INKLUSIVE LEID JORD

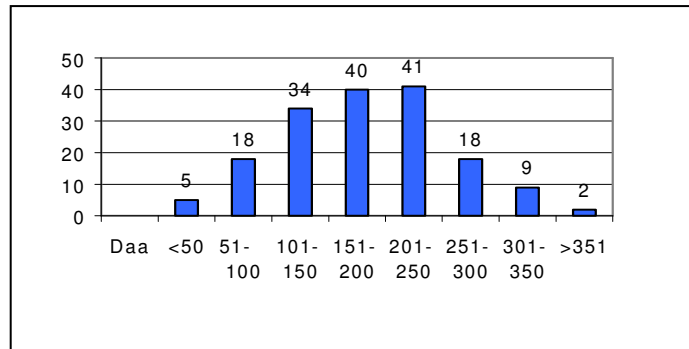
Tendensen er den samme på Tolga som i landet for øvrig; **færre, men større bruk.**

LEID JORD

Antall daa leid jord har økt sterkt de seinere åra som følge av at gårdsbruk er opphørt som egen driftsenhet og blir bortleid.

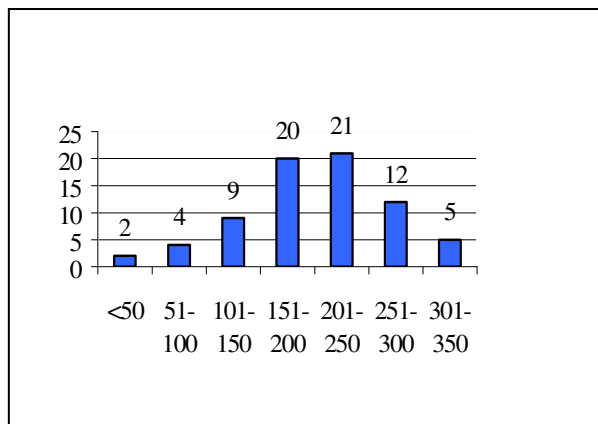
1979: 2 379 daa leid jord
1989: 5 278 daa leid jord
1998: 8 814 daa leid jord

DYRKET MARK OG BEITEAREAL I TOLGA OG I GRENDENE, 1998 - INKL. LEID AREAL

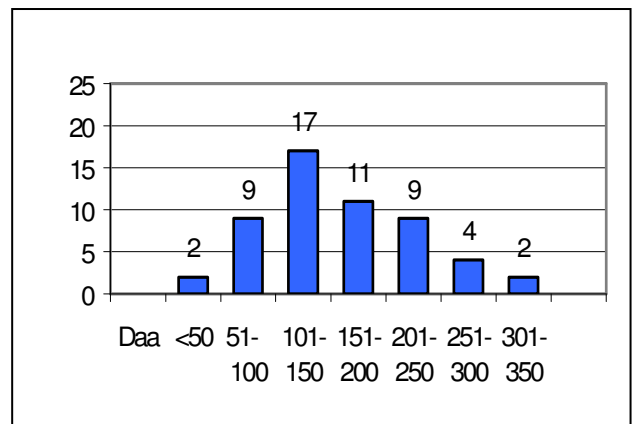
111 bruk i Tolga (68%)
leier totalt 8 814 daa
(30 % av den totale
dyrkingsjorda.)

VINGELEN

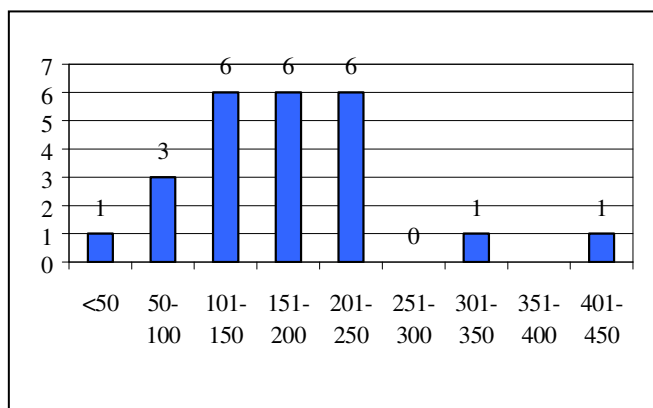
2 945 daa dyrkes mellom 5- og 15 km fra bruket, og 23 daa over 15 km unna.
44 av 73 bruk leier totalt 3 318 daa.

TOLGA "SENTRUM" MED EID OG ERLIA

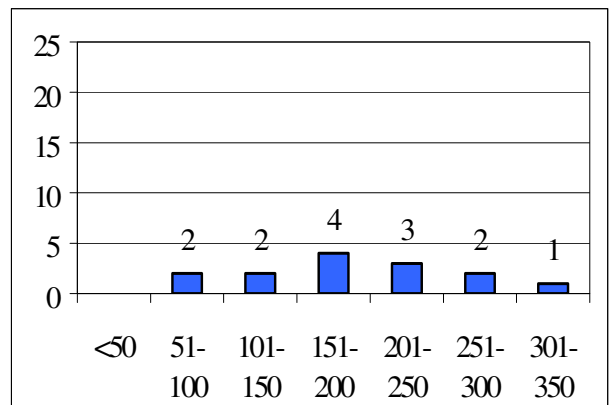
42 av 54 bruk leier totalt 3 208 daa.

HOLØYEN/KÅSA/ØVERSJØDALEN

446 daa dyrkes mellom 5 – og 15 km fra bruket, 96 daa over 15 km fra bruket.
19 av 24 gårdsbruk leier totalt 1 420 daa.

HODALEN

16 daa dyrkes mellom 5 – og 15 km fra bruket.
8 av 15 gårdsbruk leier totalt 868 daa.

2.4 FAGMILJØ OG VEGLEDNINGSAPPARAT

Det er et godt utbygd veiledningsapparat i lokalmiljøet på Tolga og på Tynset / Kvikne: Regnskapskontorene i Tolga og Vingelen, Produsenttjenesten ØM Tolga, Landbrukskontoret, Tolga Kommune, Nord-Østerdal forsøksring, Fylkesmannen's landbruksavd. avd. NØ, Glommen skogeierforening, Sæter Fagsenter, Kvikne, Storsteigen landbruksskole, og Gilde Hed-Opp, Tynset.

2.5 UTMARKSNÆRINGER

Tolga kommune består for det meste av utmark, og de viktigste næringene tilknyttet denne i dag er:

Fjellet:

Beiteressurs: Sau, rein,
Jakt: Rein og rype
Fiske

Skogen:

Beiteressurs: Sau, storfe, geit, hest, elg,
hjort, rådyr
Jakt – elg og småvilt
Materiale, tømmer, ved,
Urter, bær, sopp, lav

Vassdragene:

Fiske: kortsalg, overnatting

Ressursene forvaltes av et stort antall organer; den enkelte grunneier, grunneierlag, utmarkslag, havnelag, fiskeforeninger, elveeierforeninger, Tolga jeger- og fiskeforening, setersameier, beitelag, med mer eller mindre like retningslinjer for forvaltningen.

BEITERESSURS/UTMARKSBEITE:

Utmarka i Tolga benyttes aktivt som beite. I 1998 ble følgende antall husdyr sluppet til skogs eller til fjells:

Sau/lam	ca.:	5427	stk. -
Kyr:	” :	1146	”
Ungdyr	” :	1283	”
Geit/kje	” :	35	”
Hester	” :	2	”

Dette utgjør verdier for ca. 8 millioner kroner. (Relatert til dyretallet 1998)

Beiteverdien blir ikke fullt utnytta pr. i dag. Trolig er det rom for dobbelt så mange dyr i utmarka som det er i dag.

SETRING

I 1999 er det 74 bruk som mottar setertilskudd. 64 setrer er i drift. Av disse er det 3 fellesettrer, med til sammen 13 bruk:

Rysæteråsen, Vingelen:	4 bruk
Langsætra Fellesettr, Vingelen:	5 bruk
Kåsan Beitelag, Hodalen:	4 bruk

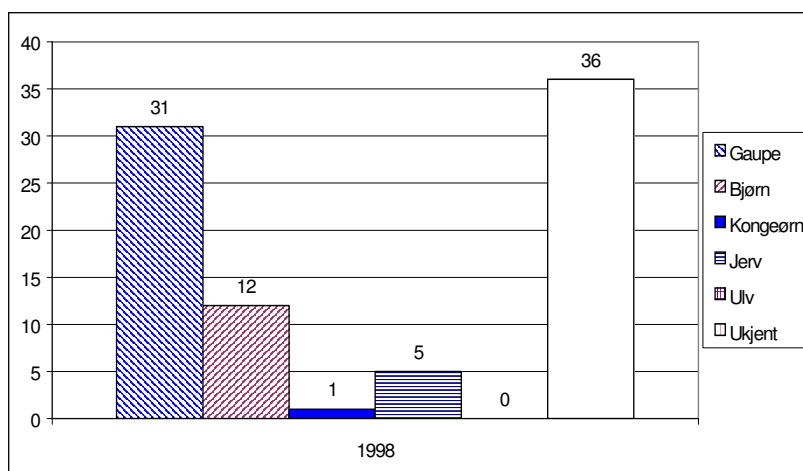
Setertilskuddet utgjør i 1999 verdier for 768 000 i Tolga kommune.

STORE ROVDYR OG TAP AV HUSDYR PÅ BEITE

I Tolga kommune er det i de seinere år registrert både gaupe, jerv, bjørn og ulv, de to sistnevnte gruppene i form av streifdyr gjennom kommunen.

Av de 5427 sau/lam som ble sluppet på beite ble det tapt 188 dyr. Det ble søkt om rovdyrerstatning for 124. 85 ble innvilget. Dette utgjør ca. 1,8 % i tap som kan dokumenteres skyldes rovdyr.

Rovdyrskadene fordelte seg på følgende arter:

I 1991 ble det innvilget erstatning for 12 dyr, så det har vært en markant økning også i Tolga, selv om vi til nå har sluppet billig i forhold til en del av våre nabokommuner i sør.

BEITE REIN

Tolga kommune ligger innenfor den planlagte nasjonalparken i Forelhogna-området. Det totale arealet for villreinstammen her er på 1 835 873 daa, hvorav 110 000 daa ligger innenfor kommunens grenser. Det utgjør 6 % av arealet.

På dette arealet ble det gitt fellingstillatelse på 124 dyr i 1998, hvorav de aller fleste gikk til innenbygdsboende. Bare kjøttverdien av reinen blir da 744 000 kr.

FELLINGSTILLATELSER FOR HJORTEDYR 1998

Elg:	172
Rein:	124
Hjort:	11
Rådyr:	78

VERDI AV HJORTEVILTJAKTA I TOLGA KOMMUNE

Elg: 70 kr/kg * 135 kg * 172 stk = kr 1 625 400
Rein: 100 kr/kg * 60 kg * 124 stk = kr 744 000
Hjort: 100 kr/kg * 70 kg * 11 stk = kr 77 000
Rådyr: 60 kr/kg * 20 kg * 78 stk = kr 93 600
Totalt kr 2 540 000

Dette gir kjøttverdi på vel 2,5 millioner kroner

Det er trolig potensiale for å ta ut større verdier ved å leie ut en del av jakta til utenbygdsboende og andre interesserte, som i tillegg til selve jaktprisen også vil betale for overnatting, bespisning, ev. guiding etc.

SMÅVILTJAKT/FISKE

Det nøyaktige antall solgte småviltkort er ikke kjent, men det utgjør et ikke ubetydelig beløp for grunneierne. Potensialet for inntjening er nok også her større, da det har vært heller dårlige småviltår i de seinere år. Dette kan se ut som det er i ferd med å snu nå.

URTER, BÆR, SOPP, LAV

Urter er et relativt ungt begrep i Tolga, men i sammenheng medetableringen av "Fjellurt" er det noe høsting av ville urter.

Bær har alltid blitt høstet i distriktet her. Særlig multa er ettertraktet i gode multeår, men også blåbær og tyttebær kan finnes i store mengder. Primært er det til selv-plukk, men en del plukker nok også multe for salg når det er stor-år, og potensialet for salg er nok enda større også for de andre bærslagene.

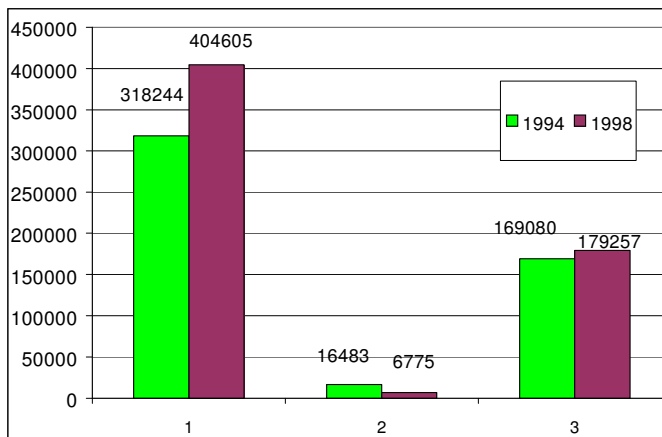
Sopp har ikke noen lang tradisjon i Tolga, men de seinere åra har det vært økning i folks bruk av sopp. Det er neppe noe stort potensiale innen sopp på Tolga.

Lav er i dag en lite utnyttet ressurs i kommunen. Det har vært plukket noe til Norske Moseprodukter AS i Rendalen, men det kan kanskje finnes potensiale for å plukke mer. Det avhenger av kvaliteten; renhet/høyde på laven.

2.6 VERDISKAPING OG ARBEIDSPLASSE

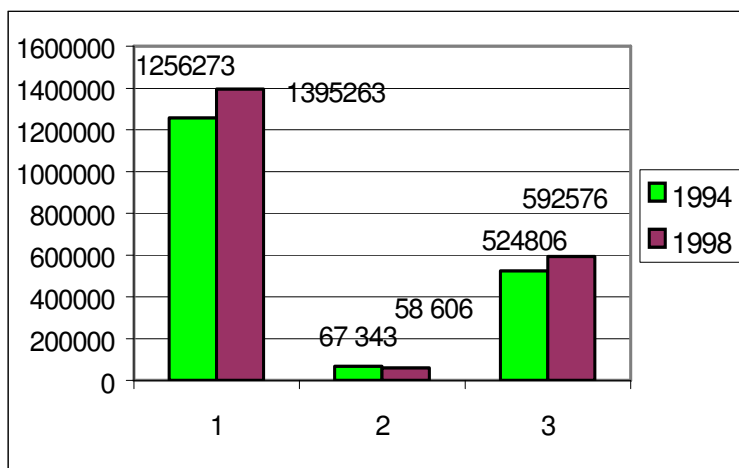
Tolga Regnskapskontor har tatt ut statistikk fra 1994 og 1998 for å sammenligne og vurdere bøndenes inntektsutvikling, produksjoner og gjeldsforhold for disse to årene:

INNTEKTSUTVIKLING

- Gjennomsnittet av de 15 høyeste næringsinntektene var i 1994: 318 244 kr
I 1998 var denne inntekta økt til..... : 404 605 kr
- Gjennomsnittet av de 15 laveste næringsinntektene var i 1994: 16 043 kr
I 1998 var denne inntekta krympet til 6 775 kr
- Gjennomsnittlig næringsinntekt pr. bruk på Tolga i 1994: 169 080 kr
I 1998 var inntekta økt til..... : 179 257 kr

GJELD

- Gjennomsnittet av de 15 brukene med størst gjeld i 1994: 1 256 273 kr
I 1998 var dette økt til..... : 1 395 263 kr
- Gjennomsnittet av de 15 brukene med lavest gjeld i 1994: 67 343 kr
I 1998 var dette redusert til:..... 58 606 kr
- Gjennomsnittsbruket på Tolga skyldte i 1994: 524 806 kr
I 1998 var det økt til..... : 592 577 kr

INVESTERING BYGG

Gjennomsnittlig reduksjon i byggeinvesteringene fra: **17 719 kr (-94)** til **14 408 kr (-98)**

INVESTERING MASKINER

Gjennomsnittlig økning i maskininvesteringene fra: **35 632 kr (-94)** til **57 608 kr (-98)**

ANTALL GÅRDBRUKERE MED ANNET INNTEKTSBRINGENDE ARBEID:
Økning fra **20 (-94)** til **30 (-98)** gårdbrukere med annet inntektsbringende arbeid ved siden av gårdsdrifta.

VERDIER PRODUSERTE VARER JORD- OG SKOG:

Inntekt mjølkleveranse: (1998):	39 804 000 kr
Inntekt kjøttleveranse – livdyr/slakt/ull:	19 452 000 kr
<u>Avvirkning av skog til salg og til eget bruk:</u>	<u>2 900 000 kr</u>
SUM	62 156 000 kr

VERDIER ULIKE TILSKUDD:

Produksjonstilskudd husdyr + areal og kulturlandskapstillegg:	21 700 000 kr
Avløser ferie/fritid:	5 500 000 kr
Sykdomsavløsning:	476 688 kr
Landbruksvikar:	206 723 kr
Administrasjonstilskudd avløserlaget:	152 127 kr
Setertilskudd:	768 000 kr
Rovdyrerstatning:	125 220 kr
Tekniske miljøtiltak/br.utb.m.m: (BU-midler)	1 262 000 kr
Kommunale BU-midler	266 625 kr
Spesielle tilskudd i kulturlandskapet:	542 000 kr
<u>Statstilskudd til investeringsarbeid i skogen:</u>	<u>195 996 kr</u>
Brutto tilskudd tilført Tolga kommune i 1998:	31 195 379 kr

LOKALE MOTTAK / FOREDLINGSBEDRIFTER

Det meste av den produksjonen som skjer innen landbruket i Tolga blir tatt imot – og delvis foredlet lokalt i Fjellregionen, og utgjør en ikke ubetydelig del av arbeidsplassene i distriktet. Videre følger den tjenesteytende næringen – maskinsntrepenører, verksteder, Felleskjøpet, m.m. Verdien av disse tjenestene vil være en omfattende oppgave å beregne, og er ikke prioritert her.

RÅVARE	FOREDLINGS-BEDRIFT	TILHOLD	ANSATTE	PRODUKSJON
MJØLK	ØM Tolga	Tolga	59	Konsummjølk – lettmjølk Syrekasein – Iskremkonsentrat -
	TMN Røros	Røros	8 Bestemt nedlagt.	Konsummjølk, fløte Økologisk mjølk, fløte og Tjukkmjølk, Skjørost, rømme
	Synnøve Finden Meierier AS	Alvdal	75	Fløtemysost – brun ost Gul ost
KJØTT	Gilde Hed-opp	Tynset	70	Slakting storfe, nedskjæring storfe/ sau,pølser, spekemat, mottak ull
	Røros slakteri	Røros	10	Slakting storfe og sau, spekepølse
	Os kjøtt	Os	3	Spekepølser
	“Fjell og vilt “/ Gammelmat fra Brekken”	Brekken	1?	Kjøttkaker,div.pølser, lev.postei, ...
	Stensaas reinsdyr- slakteri	Røros	25 årsv.	Slakting av rein, foredl. av rein og elg
ULL	Hed-Opp Tynset	Tynset		
	Røros slakteri	Røros		
TØMMER	Tela sag- og høvleri	Telneset, Tynset	9	Materialer, panel, lister, impregnert matr., flis og bark
	Tolgen sag ANS	Tolga	5, tilleggsnær.	Div. materialer
	Røe's sagdrift ANS	Vingelen		Laftetømmer, materialer
	Alvdal skurlag	Alvdal	50	Mottar det aller meste av gran og furu fra Nord-Østerdalen
	Stea Tre	Tolga	3	Laftetømmer, takstoler
	Per R. Nygård	Øversjødalen	3-4	Lafting
VED	TOS ASVO A/S	Tynset / Os	10-12	Produksjon og salg av ved
URTER	Fjellurt	Tolga/Vingelen primært	Tilleggsnæring 5-6 pers.	Prod. og salg av urtekrydder, såpe, badeolje m.m
	Norske eteriske oljer	Alvdal	1	Prod. og salg av div. oljer
LAV	Norske moseprodukter A/S	Rendalen	14-15	Div. moseprodukter; kranser, farget lav etc.
STEIN	Nye Tolga granitt	Tolga		
TRE- PRODUKTER	Trebua	Vingelen	1 deltid	Skilt, tavler, møbler, det meste
NEVER	AS Materialbanken	Røros	1	Mottak og salg av never og malmfuru

Lista er ikke fullstendig, men viser et representativt utvalg av bedrifter som foredler produktene i første ledd.

HOVEDMÅL:

Opprettholde bosetting og drift av jord- og skogareal på samme antall landbrukseiendommer som i dag.

- der det ikke nødvendigvis er den som bor i huset som driver jorda**

DELMÅL:

- Styrke produksjonsøkonomien og utvikle tilleggsnæringer på aktive bruk**
  - Bedre utnyttelse av velferdsordningene**
- Sikre rekruttering til landbrukseiendommene og styrke fagmiljøet**
- Sikre ei bærekraftig utvikling**
- Skape økt motivasjon og optimisme.**

ØKE INNTJENINGA PÅ DET ENKELTE BRUK
V/ TRADISJONELL DRIFT

SAMARBEIDSTILTAK PRODUSENTTJENESTEN /
REGNSKAPSKONTORET

Bakgrunn: Regnskapstall viser at de økonomiske driftsresultatene varierer mye fra bruk til bruk, jfr. tall fra både lokalt regnskapskontor, effektivitetskontrollen og NILF. Dette har flere årsaker. Noen faktorer er gitt og lar seg vanskelig påvirke, mens andre faktorer er det mulig å gjøre noe med. Dette kan være forhold ved foring og stell av dyra, produksjonen av grovfor, stell og vedlikehold av maskiner osv. Enkelte bruk ville med endringer i produksjonen kunne oppnådd et bedre økonomisk resultat.

Formål Bedre driftsresultatet på ca. 10 utvalgte bruk.

Innhold: Plukke ut ca. 10 bruk som med relativt enkle grep har potensiale til å forbedre sitt driftsresultat. Gi disse tilbud om intensiv veiledning gjennom en 3-årsperiode. I dette ligger regnskapsgjennomgang og oppfølging gjennom besøk på bruket.

Ansvarlig: Produsenttjenesten, ØM Tolga

Samarbeidsparter: Tolga / Vingelen Regnskapskontor
Landbrukskontoret
Nord-Østerdal forsøksring
Faglagene

Framdrift: 01.01.2000: Oppstart
01.04.2000: Opplegg for oppfølging skal være klart
01.05.2000: Bruka skal være klare for oppstart

Kostnad/Finansiering:

Eventuelle merkostnader med regnskapsanalyser dekkes av det enkelte bruk.

MASKINRINGER/-SAMARBEID

Bakgrunn: Landbruket i dag er mekanisert med traktorredskap til det aller meste. En del av redskapen blir brukt på små arealer i svært korte perioder av året. Kostnadskutt gjennom samarbeid er både et krav og en mulighet.

Formål: Redusere driftskostnadene på det enkelte bruk
Styrke det sosiale nettverket

Innhold: Stimulere til å opprette maskinringer eller maskinsamarbeid.
Kalkulere kostnadene ved å eie utstyr - kontra leie utstyr - leie på å få jobben gjort.

Ansvar: Avløserlagene i Tolga og Vingelen

Samarbeidsparter: Landbrukskontoret
Faglagene

Framdrift: Oppstart: 01.01.2000
Operativt: 01.05.2000

Kostnad: Ca. 10 000,- første året – siden ca. 5 000,- pr.år.

Merknad: Det har vært maskinring på Tolga før. Den fungerte bra, men interessen dabbet av og lista ble ikke oppdatert.
Det må klare retningslinjer til for å klarere det formelle i forhold til leiepriser, betalingsform, erstatning etc.
Det kan være aktuelt å samarbeide ”på tvers av grendene” for å utnytte forskjeller i så- og høstetidspunkt – eks. Hodalen/Vingelen – Tolga sentrum

En undersøkelse blant medlemmene i 15 maskinlag oppgir følgende innsparing ved medlemskap (NLH, 1993):

32%: < 10 000 kr
46%: 10 000 – 30 000 kr
22 %: > 30 000 kr

NYDYRKING

Bakgrunn: Mange bruk leier i dag jord for å utnytte produksjonsapparatet fullt ut. Rikelig tilgang på grovfôr er et minimumskrav for å drive lønnsomt, og iflg. Aanesland/Holm vil dyrking lønne seg for gårdsbruk opp til 200 daa. For gårdsbruk med mjølkkvote 100 000 eller mer, vil det lønne seg å dyrke inntil 250 daa. Det kreves da at en får dyrke nær gården – dyrking til fjells blir fort kostbart med tanke på transportutgifter. Ved å ha større areal er det mulig å drive mer ekstensivt - kanskje er det tilstrekkelig å satse på ei avling framfor å prøve å få til to?

Formål: Større arealgrunnlag for gunstig tilskuddsordning
Mer ekstensiv drift

Innhold: Informasjon - oppfordring til nydyrking.
Tilskudd til alle som vil dyrke nytt – **800 kr/daa**

Ansvar: **Landbrukskontoret**

Framdrift: Oppstart snarest

Kostnad: **Inntil kr 100 000 / år**

Finansiering: Den enkelte bruker

Kommunalt tilskudd

Offentlig arealtilskudd

Merknader: Kommunen bør vurdere å oppheve grensa om tilskudd til nydyrking inntil 150 daa. Kanskje bør en fjerne støtten til kjøp av kvote, og heller stimulere til nydyrking?

Gjennomsnittsbruket på Tolga har ca. 150 daa dyrket mark.

Nydyrking koster minimum 1 500 kr / daa.

Kostnad ved å dyrke 50 daa blir da minimum 75 000 kr.

Statlig tilskudd for areal fra 101 – 250 daa er 217 kr/daa/år.

For 150 daa blir tilskuddet: 32 550,-

For 200 daa ” ” ” : 43 400,-

For bruk på 150 daa vil ei nydyrking tjenes inn i løpet av få år.

TILSKUDD TIL UTBEDRING AV DRIFTSBYGNINGER

Bakgrunn: I forbindelse med Forskrift for hold av storfe og svin av 15.10.96, er det mange bruk som må investere i driftsbygninger og mjølkerom. Samtidig er det også flere som må utbedre dårlige dekker i fjøsene(Ribodekke).

Formål: Avhjelpe en kritisk økonomisk situasjon, og derved sikre produksjonen på brukene nå og i framtida.

Innhold: Yte betydelig økonomisk støtte fra næringsfondet til investering i driftsbygninger.
Lage en fordelingsnøkkel for fordeling av midlene mellom brukene.

Ansvarlig: **Landbrukskontoret**
Samarbeidspart: Faglaga

Framdrift: 01.01.2000

Kostnad: **Inntil 1. million kroner pr. år over 5 år**

Finansiering: Kommunalt næringsfond med dekning av inntil 10 % av kostnadene ved nyinvestering – inntil kr 100 000 pr. bruk.

Merknad:

Vedlegg: **Kartlegging av nødvendige investeringer i driftsbygninger i Tolga kommune i relasjon til forskrifter for hold av storfe og svin:**

85 bruk: Tilfredsstiller ikke forskriften
3 ” : Ikke sikker
38 ” : Tilfredsstiller forskriften

Av de som ikke tilfredsstiller forskriften ble følgende oppgitt:

Ikke plass til kalvebinge for kalver under 6 mnd.:	65
Ikke tilfredsstillende inngang:	28
Mangel ved mjølkrommet/fjøskjøkkenet:	39
Ikke tilfredsstillende bås plass:	22

I tillegg kommer utbedringer av Ribo-dekke: 21

Investeringer:

Utvidelse av kjeller med overbygg: 5 000 - 5 500 kr/m².
1 spenn med pumpekum i tillegg, totalt ca. 45 m²: 225 000 - 250 000 kr/m²

Utbedring av Ribo-dekke: 500 - 600 kr /m²

Utbedring av et gjennomsnittlig fjøs (200 m²):   **100 000 - 120 000 kr**

ØKE INNTJENINGA PÅ DET ENKELTE BRUK V/ TILLEGGSNÆRINGER

GRØNN OMSORG

Bakgrunn: Et samlebegrep for mange ulike landbruksrelaterte aktiviteter, der personer med støtte- eller hjelpebehov kan delta i alminnelige gjøremål i landbruket Samarbeidsprosjekt mellom fylkeshelsesjefen og Fylkesmannens landbruksavdeling i Hedmark – finansiert med midler fra Bygdeutviklingsfondet.

Formål:

- Gi barn og unge med spesielle behov mulighet for å få en trygg tilværelse i omgang med mennesker og dyr
- Skape nye inntektsmuligheter for bønder

Innhold: Landbrukskontoret må holde seg faglig oppdatert om hva som skjer innenfor ”Grønn omsorg”, og de mulighetene som finnes der. Landbrukskontoret bør også få ut informasjon om vellykkede prosjekter i kommunen / nabokommunene, der det er mulig uten å komme i konflikt med ”klientellet”.

Ansvarlig: Gårdbrukeren

Samarbeidspart: Landbrukskontoret – vegleder

Framdrift: Fortløpende

Kostnad: Inngår i de daglige driftskostnadene.

Finansiering: Bygdeutviklingsfondet – etablererstipend, tilskudd, arbeidskraftsstøtte Statens Nærings- og distriktsutviklingsfond (SND)

Merknad: Aktivitetene kan være arbeidstrening, opplæring, opplevelse/rekreasjon.

Det aller meste av det daglige arbeide kan være aktiviteter innenfor grønn omsorg:

- Husdyrhold
- Planteproduksjon
- Skogbruk
- Ulik foredling av skog- og landbruksprodukter på gården
- ”Bygdeservice” – vern av kulturlandskap, rydding, merking, grøfting, snømåking
- Mekanikk i landbruket
- Andre forhold: Bo på hybel på gård med tilsyn, påkledning etter forhold/oppgaver

LOKAL FOREDLING AV LOKALE PRODUKTER

Bakgrunn: Det foregår svært lite videreforedling innen Tolga Kommune i dag. Det som leveres er særlig råvarer fra skogen til treforedlingsindustrien, samt ull, mjølk og kjøtt som i allfall til nå har vært tatt hånd om i regionen.

Formål: Øke inntjeninga på det enkelte bruk
Innhold: Yte økonomisk/faglig støtte til den som er interessert i å prøve og komme i gang med noe.
Ansvarlig: Gårdbrukeren
Samarbeidspart: Landbrukskontoret
Framdrift: Fortløpende
Kostnad: Inngår i de daglige driftskostnadene
Finansiering: Næringsfondet, BU

ØKE AVVIRKNINGEN I SKOGEN

SAMARBEID OM AVVIRKNING

Bakgrunn: Erfaringer bl.a fra Os viser at opprettelse av produksjonslag bidrar til å øke hogstkvantumet. Her er det flere som samarbeider om skogsdrifter seg imellom, eller for andre.
Formål: Øke inntjeninga på det enkelte bruk.
Utnytte verdien av skogen.
Redusere kostnader ved felles innkjøp av utstyr.
Innhold: Informasjon. Stimulering. Være behjelpelig med å etablere samarbeid dersom det er interesse for det.
Ansvar: Skogeierlagene
Samarbeidspart: Glommen skogeierlag, faglagene, landbrukskontoret
Framdrift: Informasjon: Vinteren -99/2000
Operative lag: September 2000
Kostnader: Inngår i de daglige driftskostnadene

BEDRE UTNYTTELSE AV BJØRKA

Bakgrunn: Det finnes store mengder uutnyttede ressurser i bjørka i Tolga.

Formål: Styrke produksjonsøkonomien.

Innhold: Informasjon om dagens avsetningsmuligheter for bjørk.
Bistå arbeidet med å forsøke å finne annen aktuell foredling.
Stimulere til at noen kommer i gang med foredling av noen grad/art.

Ansvarlig: Skogeierlagene
Samarbeidspart., Grunneierlag/utmarks lag, Stea Tre, Landbrukskontoret

Framdrift: Vinteren –99/ 2000

Kostnader:

MULIGE AVSETNINGSMULIGHETER:

BJØRKVED:

Glommen Skogeierforening fikk i –98 etablert avtale med Tos Asvo AS i Røros, Os og Tynset, om mottak av råved – bjørk - i sekk. Veden kan leveres i storesekk til **kr 800,- eks.mva./favn**, kjøper betaler frakt. Ved å gjøre arbeidet selv, kan skogeieren kunne oppnå en dagfortjeneste i størrelsesorden 800 – 1500 kr.

Best økonomi oppnås ved å tørke veden selv, og selge den på det åpne marked.
(Rapport fra Os skogeierlag; økt avvirking og foredling i Os Skogeierlag)

”BJØRKSTAVER”:

Stea-Tre har fått støtte fra kommunen for å utrede / utvikle tørking av bjørk til bruk i industrien. Ennå er det for tidlig å si noe om mulighetene som ligger der.

Krav til utstyr: Tørke

Krav til leveranse / råvarer:

Avsetning/ Økonomi?:

NEVER:

Materialbanken” på Røros tar i mot never til 45 kr / kg. Herfra selges den bl.a videre til laftebedrifter i distriktet. Nevra behøver ikke å være av spesielt bra kvalitet – og du tar fint 45 – 50 kg pr. dag. Dvs. **ca. 2 000 kr dag.**

KAMPANJE FOR Å ØKE AVVIRKNINGEN

Bakgrunn: Avvirkningsstatistikken viser at det hogges for lite skog i kommunen. For barskog hogges det ca. 76 % av balansekvantumet, for bjørk er tilsvarende tall ca. 56%. Flere eiendommer har ikke hatt drift på flere år.

Formål: Øke inntjeninga på det enkelte bruk.
Øke den gjennomsnittlige årlige avvirkingen fra **ca. 12 000 m³ til 20.000 m³.**
Økt avvirking i skogen gir ringvirkninger for hele bygda.

Innhold: Plukke ut bruk som ikke har hatt aktivitet på flere år.
Gjennom informasjon om priser og driftsmuligheter oppfordre til aktivitet.
Bruke eksempler for å belyse netto etter leid drift.
Ved eierskifte og ellers belyse de gunstige skattereglene i skogbruket.

Ansvarlig: **Landbrukskontoret**
Samarbeidsparter: Skogeierlagene
Glommen Skogeierforening

Framdrift: Opplegg skal være klart innen 15.04.2000. Informasjonsmøter i samarbeid med Glommen skogeierforening avholdes i løpet av vinteren i år 2000.
Ha så mye klart at en kan utnytte gunstige høstpriser i 2000.

Kostnad: Inngår i de daglige driftskostnadene.

Finansiering: Rentemidler av skogavgifta medfinansierer.

BEDRE UTNYTTELSE AV UTMARKA

ØKT BEITEBRUK

Bakgrunn Styrke produksjonsøkonomien gjennom bedre utnytting av arealsressurser som ligger der. Fellesbeite.

Formål Utbedre eksisterende beitetilbud og ev. etablere nytt i nye områder.

Innhold Utarbeide en oversikt over beitebehov og beitetilgang for husdyrbruka.
Bistå i planlegging og etablering av beitelag i for å utnytte samdriftsfordeler.

Ansvar Landbrukskontoret
Samarbeidsparter: Faglagene

Framdrift Vinteren –99/2000: Spørreundersøkelse behov for fellesbeite
Beregning av økonomi
Ansettelse av oppsyn?
01.07.2000: Klart for beiteslipp?

Kostnad:

Finansiering: Relevante støtteordninger må avklares med Fylkesmannen og landbruksdepartementet.

BORTLEIE AV JAKT

Bakgrunn: Tolga kommune har stor elgstamme, mange dyr skal felles og det blir mange timers jakt på den enkelte jeger/bonde. Ved å leie ut en del av jakta - for en periode – ”x ant. dyr” – kan inntjeninga pr. bruk økes. Ekstra tillegg for ”foredlet utleie” med guiding, bu/hytteutleie etc.

Formål: Styrke produksjonsøkonomien

Innhold Bistå grunneierlag med å finne potensiell verdi av bortleie av en del av jakta. Praktisk tilrettelegging og bistand.

Ansvar **Det enkelte grunneierlag**
Samarbeidspart: Landbrukskontoret

Framdrift Opplegget klareres i løpet av vinteren –99/2000

Finansiering Inngår i ordinær drift

Merknad: ”Tolga Kommune mot år 2000”:

Enkelte grunneierlag kan leie bort en del av elgkvoten i en periode – alt etter valdenes størrelse og beskaffenhet. Jegerne må ha overnatting, kanskje servering, guiding og tilgang på andre aktiviteter.

Bitsj Jagtrejser, Danmark hevder at utleie til dansker kan gi en økning i brutto inntekt på 75 % sammenlignet med en situasjon hvor grunneier får betaling for kjøttverdien.

EKSEMPEL:

ELG:

2 personer for hver lisens.

Jakttid: 1 uke

Jeger får trofeet – grunneier kjøttet

Grunneier stiller med kjentmann og enkel overnatting

Gruppen holder seg selv med mat

REIN: 1 person pr. dyr

Jakttid: 1 uke

Jeger beholder hele dyret

Grunneier stiller med kjentmann

Overnatting/mat? Enkel eller serveringssted

Pris: **3 000,- kr pr jeger**
Felte dyr: **+ 1 000,- ” /pr dyr**

Pris: **10 000 kr/dyr**
For felte dyr: **+ 800 kr/dyr**

EKS: 5 ELG:

10 jegere á kr. 3 000,- = 30 000 kr

5 elg á kr. 1 000,- = 5 000 kr

Salg av kjøtt (5*135*70) = 47 250 kr

Totalt = 82 250 kr

(Aanesland/Holm)

SKAFFE FLERE AVLØSERE/HELGEAVLØSERE

AVLØSERKURS

- Bakgrunn** De fleste bønder sliter i dag med at det er vanskelig å få tak i kvalifisert avløser, både til ferie- og sykdomsavløsning. Samtidig er det behov for nyrekruttering til yrket. I år er det for eksempel bare én elev fra Tolga som valgte Storsteigen som videreutdanning etter ungdomsskolen.
- Formål** Lære opp ungdommer til å være helge- og sommeravløsere i jordbruket. Skape interesse for videre utdanning innen landbruket.
- Innhold** Informasjon om avløseryrket – hva det består av, behov, lønn etc. på skolen av avløserlaget. Deretter tilbud om avløserkurs.
- Ansvarlig** **Avløserlagene i Tolga og Vingelen/ Tolga ungdomsskole / videregående skole**
Samarbeidsparter: Faglagene, Landbrukskontoret
- Framdrift:** Oppstart planlegging: snarest, ev. tidlig høst –99.
Praktisk kurs avholdes: høsten /vinteren–99/2000,
- før valg av utplasseringsted./ valg av videregående skole
- Kostnad:** ??
- Finansiering** BSF?
BU-midler fylket – ”ungdomsperspektivet” ?

LANDBRUK SOM ”ELEVENS/SKOLENS VALG”

- Bakgrunn** Landbruksnæringa ser ut til å være inne i en negativ trend. Mange er i tvil om de ønsker å overta gardsbruk for å drive dem videre, og næringa opplever samtidig at det er vanskeligere å få tak i kvalifisert hjelp til avløserarbeid. Dette blir til en viss grad en ond sirkel.

Skolene skal etter den nye reformen arbeide tettere opp mot lokalmiljøet

– ”Distriktaktiv skole”.

Formål En innføring i landbruksproduksjon med tilknytning til nærmiljøet i form av prosjektarbeid innenfor landbruk. Se mulighetene for dette yrkesvalget også i fremtiden. Lære opp ungdommer til å kunne bli i stand til å være helge- og sommeravløsere i jordbruket. Skape interesse for videre utdanning innen landbruket.

Innhold Utarbeide faglig opplegg i forhold til det enkelte klassetrinn:
Mjølking, sauehold, planteproduksjon...Praktisk arbeid i fjøs på kveldstid?
Eventuelt traktoropplæring?

Ansvarlig: **Tolga ungdomsskole / Faglagene.**

Samarbeidsparter: **Avløserlagene i Tolga og Vingelen, Landbrukskontoret, Produsenttjenesten, ØM Tolga**

Framdrift Planlegges vinteren –99/2000
Opplegget klart og kan innføres fra august 2000.
Opplegget må eventuelt revideres for skoleåret 2001/02

Kostnad ?

Finansiering: BU-midler fylket –ungdomsperspektivet”

Bygdefolkets studieforbund (BSF)?

OPPMUNTRE TIL AT DE UNGE SKAL OVERTA

BESØKSGÅRDER BARNEHAGE – SKOLE

- Bakgrunn:** Mange unger har i dag ingen direkte tilknytning til noe gårdsbruk. Andre er fra gårder der det ikke er kapasitet til at de deltar i noen særlig grad i den daglige drifta. Knytte kontakter ut i bygda.
- Formål:** Knytte kontakter til landbruket. Følge aktivitetene gjennom året. Delta i praksis der det er mulig.
- Innhold:** Utarbeide et **gjennomtenkt faglig opplegg**. Etablere kontakt med en eller flere gårder, der brukeren får økonomisk kompensasjon for å ta i mot hjelp gjennom året.
- Ansvarlig: Skolene og barnehagene i kommunen
- Samarbeidspart: **Faglagene, landbrukskontoret**
- Framdrift: **Planlegging vinteren –99/2000**
- Opplegget klart fra høsten 2000**
- Kostnad:** ?
- Finansiering:** Mulig finansiering gjennom ”Grønn omsorg” midler. Gårdbrukeren må søke om etableringsstøtte til prosjektet.

KURSING AV UNGDOM SOM MENER Å KJØPE / OVERTA GÅRDSBRUK

- Bakgrunn** Mange er usikre på om de skal benytte den retten de har til å overta et gårdsbruk.
- Formål** Hjelp ungdom med valget om de vil overta garden eller ikke, orientere om ulike ordninger innen landbruket, og gjøre dem i stand til å utnytte de mulighetene som finnes.
- Innhold** Kurs for yngre. Opplegg med fast rullering skal utarbeides. Utarbeides informasjonsopplegg for gardbrukere som nettopp har overtatt drifta av et gårdsbruk. Opplegget kjøres en gang hvert 2. år. Økonomisk støtte til de som ønsker å delta på andre relevante kurs i forbindelse med overdragelse av eiendom.
- Ansvarlig:** **Landbrukskontoret**
Samarbeidsparter: Regnskapskontorene i Tolga og Vingelen, Produsenttjenesten, ØM Tolga, Faglag
- Framdrift** Informasjonsopplegg for nye gardbrukere innen 31.12.1999
Opplegget forutsettes være gjennomført innen 01.05.2000
- Kostnad:** 3 000 kr
- Finansiering:** Egenandeler fra kursdeltakerne, BU-midler og driftsbudsjett.

INFORMASJON OM "TIDLIGPENSJON"

- Bakgrunn** Flere burde benytte den retten de har til å overdra gården og motta "tidligpensjon".
- Formål** Hjelp de som ønsker å overdra eiendommen sin til andre, og orientere om de lover og retningslinjer som gjelder ved overdragelsen.
- Innhold** Utarbeide informasjonsopplegg for eldre gårdbrukere som ønsker å overdra eiendommen. Opplegget kjøres en gang hvert 2. år.
- Ansvarlig:** **Landbrukskontoret**
Samarbeidsparter: Regnskapskontorene i Tolga og Vingelen, Produsenttjenesten, ØM Tolga, Faglagene
- Framdrift** Opplegg for eldre gårdbrukere klart innen: 31.12.1999
Opplegget forutsettes være igangsatt 01.01.2000
- Kostnad:** 3 000 kr.
- Finansiering:** Egenandeler fra kursdeltakerne, BU-midler og driftsbudsjett.

LAGE OVERSIKT OVER BRUK SOM ER AKTUELLE FOR SALG, OG MARKEDSFØRE DISSE

Bakgrunn: Flere bruk står tomme og forfaller som feriehus. Kanskje kunne det vært drift /bosetting på disse om de hadde blitt budt fram for salg på et tidligere tidspunkt.

Formål: Bosetting / drift på så mange eiendommer som mulig

Innhold: Lage en oversikt over aktuelle bruk - hus / eiendommer som ikke er i drift. Oppmuntre eier til å selge eiendommen mens den ennå har verdi som bosted. Tilby/markedsføre disse gjennom aviser/blad eller internett.

Ansvar: Landbrukskontoret
Samarbeidspart: Grunneierlag / Utmarkslag

Framdrift: Vinteren –99/2000.

Kostnad: Inngår i ordinær drift.

Merknad: Norsk Bygdeungdomslag, Norsk Bonde- og småbrukerlag og Natur og Ungdom har fått midler til prosjektet ”Slipp oss til – ungdom inn i landbruket”, og det skal gjennom dette etableres et møtested for unge bønder på Internett. Det er også et mål at interesserte kommuner skal kunne legge ut informasjon om seg selv på internettsiden.

FAGMØTER/STUDIERINGER/ETTERUTDANNINGSKURS

- Bakgrunn:** Landbruket står til enhver tid overfor nye utfordringer som krever nye kunnskaper.
- Formål:** Dyktigere gardbrukere med mindre bruk av ressurser.
- Innhold:** Kommunen tar initiativ til drøftingsmøte med alle organisasjoner om hvordan en samordning av veiledningstiltakene kan skje.
Aktuelt samordningsorgan er Bygdefolkets studieforbund (BSF) og Storsteigen landbruksskole
- Ansvarlig:** **Landbrukskontoret**
Samarbeidspart: Faglag, Regnskapskontor, BSF, Storsteigen landbruksskole
- Framdrift:** Møte avholdes vinteren –99.
- Kostnad:** Inngår i de daglige driftskostnadene

SIKRE EI BÆREKRAFTIG UTVIKLING

OPPMUNTRE TIL MILJØVENNLIG DRIFT

Bakgrunn: Tolga Kommune har valgt å profilere seg som en miljøvennlig kommune. Det bør avspeiles også i landbruket.

Formål: Vise at miljøvennlig landbruk er et satsingsområde, og at en fortsatt ønsker å profilere seg som Øko-kommune. Styrke fagmiljøet. Stimulere til lokal produksjon av "Ren mat" – uten hormonbehandling og gen-manipulering.

Innhold: Gjennomsyre de øvrige tiltakene slik at miljøaspektet vurderes ved alle tiltakene i planen. Kurs og informasjon bør også inneholde informasjon om økologiske driftsformer som alle kan ha utbytte av; f.eks bedre utnyttelse av husdyrmøkka, ugrasbekjempelse uten bruk av sprøytmiddel etc. Kjøreavstander ved nydyrking/leiejord bør vurderes kritisk – kanskje er det mulig å bytte teig?

Ansvarlig: **Faglagene, Landbrukskontoret, Regnskapslagene, Produsenttjenesten ØM Tolga**
Samarbeidspart: Nord-Østerdal Forsøksring
Nord-Østerdal økologiske landbrukslag

SKAPE ØKT MOTIVASJON OG OPTIMISME

POSITIV INFORMASJON/PRESENTASJON/VINKLING

- Bakgrunn:** Landbruket er inne i ei tid der det meste svartmales og det er lite positivt å høre om bonden og hans yrke. Dette har helt klart betydning for den nye generasjonen som vurderer å ta over bruket. Litt bevisst positiv informasjon / ”glad-nyheter” mener vi har betydning for hverdagen for mange i dette yrket.
- Formål:** Skape økt motivasjon og optimisme
- Innhold:** Aktiv bruk av lokalpresse; aviser, Tolga-Nytt, for å få ut positive nyheter – glimt, møter, bilder m.m for å skape litt ”positivitet” omkring landbruket. Alt er ikke bare negativt! Statusen må tilbake til bondestanden.
- Ansvarlig: **Faglag, landbrukskontoret – ALLE!**
- Framdrift: **Snarest**
- Kostnad:** Gratis, inngår i det daglige, bare bevisstgjøring

SAMDRIFT

Bakgrunn:

For mange er det hardt å drive i landbruket i dag. Dersom man har et beskjedent økonomisk grunnlag kan det være nesten en umulighet å måtte gå på utbedring etter de nye husdyrforskriftene. Jobbsituasjonen med lite fritid er et annet argument for å vurdere samdrift.

Formål: Styrke produksjonsøkonomien. Forhindre avskalling av gårdsbruk / salg av kvote. Utnytte ulike ressurser på de forskjellige brukene.

Innhold: Stimulere til samdrift blant aktuelle bruk / brukere. Informasjon / vegledning.

Ansvarlig: Landbrukskontoret

Samarbeidspart: Faglagene

Kostnader: Inngår i driftsbudsjettet.

Finansiering:

Framdrift:

Merknad:

REDUSERE SKADEOMFANGET AV ELGBEITING

- Bakgrunn** Elgen beiter hardt på furuforyngelsen i store deler av kommunen, og da særlig i vinterbeiteområdet langs Glåma. Radiomerking av elgen viser at elgen trekker inn fra store områder, og står her om vinteren. Under jakta er elgen tilbake i sine respektive ”hjemkommuner...”
Skogbruksinteressene står mot jaktinteressene i denne saken, og i siste møte i Elgregionen ang. fordelingen av neste års kvoter havnet en på et gjennomsnitt av ønsket fra Skogeierlaget og Elgregionen.
- Formål** Øke inntjeninga
Få opp foryngelse av skog uten beiteskader.
- Innhold** Reduksjon av vinterstammen – vinterjakt?
Informasjon / stimulering til mulige tiltak
- la baret ligge til elgbeite .....
- Ansvarlig** Landbrukskontoret
Samarbeidsparter: Elgregionen
Viltmemnda
Grunneierlag
Skogeierlag, Bondelag, Småbrukarlag,
Jeger- og Fiskeforeningen
- Framdrift** Oppstart:
Avsluttet innen:
- Kostnad** Tiltaket inngår i ordinær drift.
- Merknad**

UTLEIE AV HUS/HYTTER

- Bakgrunn:** Ledig arbeidskraft og hus – vinterturisme
Familievennlig turterreng
Flyplass ved Røros, kort reiseavstand til kontinentet
- Formål:** Styrke produksjonsøkonomien
- Innhold:** **Åpne debatt – mulighet – interesse?**
Markedsføring - direkte mot bestemte kundegrupper – samkjøring av m.f
” Tolga Reiselivsforum ” – for de som satser på reiseliv ..felles brosjyrer,
visningsturer (hotell, pensjonistgr., historielag, jakt-og fiskeforeninger..hva vi ha å tilby..

Ansvar: Tolga Kommune ved hjelp av for eksempel Vingelen næringssselskap??

Samarbeidsparter: Grunneierlag

Framdrift:

Kostnad:

Finansiering:

Merknad: Kunnskap om etterspørsel / markedsføring

Ang. husvære(Tolga kommune – mot år 2 000):

- * Sommerhytter med enkel standard u/ varmt /kaldt vann: 10-15%-ca. max. en uke
  - Sørlandet og Østlandet
  - meget gode økonomiske driftsresultat hvis lokalisering og miljøforhold er attraktive
- Meget fornøyde: 60 – 65 m² store hytter
- Vestlandet: Best sesonginntekt pr. arealenhet: 40 – 50 m²
- 80 – 85 % besto av to familier som reiste sammen, eller familie med barn og/eller venner
- +: 2 soverom
- +: God spiseplass utenfor hytta
- +: Tilgang på båt/motorbåt
- +: Utsikt
- -: Støy - (bil, jernbane – traktor døgnet rundt, høytørke etc.) –
- Avstand til butikken – ikke over 10 km (utlendinger)
  - ” ” 50 ” (nordmenn)

**Tolga: sætrer: vektlegge det kulturelle og historiske særpreg disse har
kombineres med jakt (storvilt) eller småvilt / innlandsfiske**

HYTTESALG – MED ”SERVICETILKNYTNING”

Bakgrunn: Det finnes store utmarksarealer i Tolga kommune.
Mange ønsker seg tomt/hytter.

Formål: Styrke produksjonsøkonomien på det enkelte bruk og som en bieffekt i hele kommunen.
Gi ringvirkninger til byggefirmaer/laftefirmaer og lokale bedrifter/forretninger.

Innhold: Tilrettelegge for salg av hyttetomter gjennom grunneierlag, for eksempel, og legg ”service-funksjoner” til feltetene.(Snømåking av tak, brøyting av vei, ettersyn, fyring før ankomst, scootertransport.....)

Ansvarlig: Grunneierlag
Samarbeidspart: Landbrukskontoret, skogeierlaget, faglagene

Framdrift:

Kostnader:

Finansiering:

Merknader

UTNYTTELSE AV LAVRESSURSEN

Bakgrunn: Det finnes store mengder reinlav i fjellområdene i Tolga kommune. Norske Moseprodukter A/S i Rendalen tar i mot lav, og reindriftssamer ønsker å kjøpe lav "på rot" til fóring av rein.

Formål: Styrke produksjonsøkonomien på det enkelte bruk

Innhold: Informasjon om muligheten for å plukke lav - Tilby for salg til reindriftssamer for sjøplukk.

Ansvarlig: Landbrukskontoret
Samarbeidspart: Grunneierlag, faglagene

Framdrift:

Kostnader:

Finansiering:

Merknad:

Aktuelle omsetningsmetoder for lav:

* Norske Moseprodukter A/S gir 23 kr + mva (28,29 kr) /ramme med lav. Grunneier får 3 kr / ramme. Det er greit å plukke ca. 4 rammer i timen de ”proffe” klarer 6. Norske moseprodukter tar etter nærmere avtale i mot – lurt med en praktisk demonstrasjon først – og henter laven kostnadsfritt ved min. 300 rammer.

Kvaliteten på laven er svært viktig – både når det gjelder lengde og renhet (ikke barnåler og rask).

* Plukking av lav ”på rot”: 5 kr /sekk – ca. 1 000 sekker = kr 5 000,-

Det er et ønske fra samene i området om å få leie Hummelfjellet til vinterbeite. Dette synes ikke å være aktuelt. En kjenner heller ikke til områdets bæreevne / verdi – hvor mange rein som i teorien kunne oppholde seg her om vinteren. Uansett er det ikke et ønske om å ha rein i dette området.

ORIENTERINGSMØTER MED FAGLAGENE SENTRALT I FORBINDELSE MED SALG AV MJØLKKVOTA

Bakgrunn: Flere velger etter hvert å selge mjølkkvota idet de gir seg som gårdbrukere og ikke har noen til å ta over eiendommen etter seg. Dette reduserer verdien på eiendommen til kun å bli en boplass ”på landet”.

Formål: Oppmuntre til at folk forsøker å selge eiendommen til noen som vil drive den aktivt. Sikre **bosetting og drift** så langt det er mulig. Tilbud om kjøp av sentrumsnær bolig isteden ...dersom det er ønskelig??

Innhold: Orienteringsmøter i grendene før frist for salg av kvoter

Ansvarlig: **Faglag**
Samarbeidspart: Landbrukskontoret

Framdrift:

Kostnad: Inngår i ordinær drift.

Finansiering:

Merknader:

BOPLIKT OG FRADELING – PRIORITERING INNEN KOMMUNEN?

Bakgrunn: Kommunen får regelmessig søknader om fritak fra boplikten og fradeling av hus/eiendommerder. Kommunen innstiller på ”ikke-fritak” – og departementet går imot den lokale innstillingen.

Formål: Få større gjennomslagskraft overfor fylke/departement ved søknader om boplikt / fradeling – dersom kommunen har en strategi for vektlegging av boplikta internt i kommunen.

Innhold: Trekke retningslinjer etter gjennomgang / diskusjon med fagfolk med erfaring på området.

Ansvarlig: Landbrukskontoret

Samarbeidspart: **Faglag**
Fylkesmannens landbruksavdeling

Framdrift:

Kostnad: Inngår i driftskostnadene

Merknader:

DELMÅL	STRATEGI	NR	TILTAK
STYRKE PRODUKSJONSØKONOMIEN OG UTVIKLE TILLEGGSNÆRINGER PÅ AKTIVE BRUK	Øke inntjeninga på det enkelte bruk - v/ tradisjonell drift	1	Tiltak produsenttjen./reg
		2	Maskinringer/ - samarbeid
		3	Nydyrking
		4	Tilskudd til utbedring av
	-v/ tilleggsnæringer	5	Grønn omsorg
		6	Lokal foredling av lokale
		7	Samarbeid om avvirkning
	Øke avvirkningen i skogen	8	Bedre utnyttelse av bjørk
		9	Kampanje for å øke avvi
		10	Økt beitebruk
Bedre utnyttelse av utmarka	11	Bortleie av jakt	
	12	Avløserkurs	
BEDRE UTNYTTELSE AV VELFERDSORDNINGENE	Skaffe flere avløsere/helgeavløsere	13	Landbruk som elevens /
		14	Besøkgårder barnehag
SIKRE REKRUTTERING TIL LANDBRUKSEIEN- DOMMENE OG STYRKE FAGMILJØET	Oppmuntre til at yngre skal overta	15	Kurs for unge som vil kjø
		16	Kurs " tidligpensjon"
		17	Finne aktuelle bruk - tilby
	Oppmuntre til salg av eiendommen	18	Fagmøter/Studieringer/e
SIKRE EI BÆREKRAFTIG UTVIKLING	Oppmuntre til miljøvennlig drift	19	Informasjon, arrangering

